

ҲАМШИРАЛАРДАГИ ИЖТИМОЙ-ЭМОЦИОНАЛ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКИЛЛАНТИРИШГА ДОИР НАЗАРИЙ ЁНДОШУВЛАР

Муродова Умидахон Дилмуродовна
Низомий номидаги ТДПУ

ARTICLE INFO.

Калит сўзлар: Хулқ-атвор, контекст, эмоционал. Эмпатия, хис-туйғулари, эҳтиёжлар, ташвиш, психосоциал.

Аннотация

Ушбу мақолада ҳамширалардаги ижтимоий-эмоционал компетентлигини шакиллантиришга доир назарий ёндошувларни чет эл психологлари талқинида келтирилган. Ушбу ёндашувлари ҳамшираларнинг ўзаро беморлар билан муносабатларида сўзсиз ижобий эътиборни таъкидлайди.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

Жаҳон миқёсида ҳозирги кунда шахснинг касбий жиҳатдан ривожланиши, касбий қобилиятлари ҳамда компетентлик даражасини ўрганиш масаласи психологиянинг қатор соҳалари олдига ўзига хос вазифалар қўймоқда. Замонавий тиббиёт психологиясида касалликларга таъсир қилувчи психологик омиллар, тиббиёт ходимлари шахсий сифатларининг касбий фаолият самарадорлигига таъсири масалалари З.Р.Ибодуллаев, Д.И.Илхамова, М.Х.Карамян, З.Абидова, Г.Қ.Тулаганова, Ю.К.Нарметоваларнинг тадқиқотларида ўрганилган. Тиббиёт фанлари доктори, профессор З.Р.Ибодуллаев замонавий цивилизациянинг жадал суръатлар билан ривожланиши, жамиятда инсон шахси ролининг ортиб бориши кузатилаётган бир пайтда соғлиқни сақлаш тизимида фаолият кўрсатаётган тиббиёт ходимларини тайёрлаш масаласи бугунги кун учун ниҳоятда долзарб масала эканлигини таъкидлайди. Тиббиёт ходими ҳар қандай бемор шахсининг эмоционал ҳолатларини, ёшга оид психик ривожланиш хусусиятларини билиши ва бемор билан психологик алоқа ўрната олиши, даволаш жараёнида турли хил психологик усулларни қўллаш билиши зарурлигини уқтиради. Бу борада хизмат кўрсатадиган ҳамшираларни рағбатлантириш ва улар меҳнатини қўллаб -қувватлаш мақсадида жаҳонда ҳар йили 12 май кунини — Халқаро ҳамширалар куни сифатида кенг нишонланади. Мамлакатимизда ҳам профессионал ҳамширалар фаолиятининг асосчиси Флоренс Найтингейлнинг таваллуд куни шарафига белгиланган бу санада ўрта тиббиёт ходимларининг заҳматли меҳнати эътироф этилади. Уларга эъзозу эҳтиром кўрсатилади.

Эл-юрт орасида ҳурмат қозонган, чинакам матонат ва жасорат соҳиби бўлган ҳамшираларнинг касбий билим ва малакаларини ошириб боришни қўллаб-қувватлаш, уларни моддий ва маънавий рағбатлантириш, фаолиятини оммалаштириш, моҳир ўрта тиббиёт ходимлари орасида соғлом рақобат муҳитини шакллантириш ҳар жиҳатдан муҳим аҳамиятга эга.

Халқаро ҳамширалар кунини ташкил этиш тўғрисидаги қарор 1899 йилда тузилган Халқаро кенгашга тегишли. Бу Австралия, Канада, Дания, Буюк Британия, АҚШ ва бошқа мамлакатларда

хамширалар ишни кадрлаган дунёдаги биринчи профессионал аёллар ташкилоти бўлди.

Шундан буён тиббиёт ходимларининг ижтимоий-эмоционал компетентлигини ошириш, уларнинг шахсий фазилатларини рўйбга чиқариш, психокоррекцион усуллар орқали фаолият самарадорлигига бевосита таъсир этувчи хамшираларни ижтимоий-эмоционал компетентлигини шакллантиришга доир назарий ёндашувлар ижтимоий-эмоционал компетентлик омилларини шакллантириш долзарб муаммо сифатида қаралади. Шундай экан, ривожланиш назарияларини машҳур чет эл психологлари талқинида кўриб чиқамиз.

Америкалик ёзувчи, психолог, илмий журналист Даниел Големан ва бошқалар томонидан таклиф этилган ижтимоий-эмоционал компетентлик шакллантирилишини тушуниш учун энг кенг тарқалган назарий мухитлардан бири эмоционал назариясидир. Эмоционал назарияси-психологлар томонидан таклиф этилган ва унга кўникмаларни бажаришда инсонларнинг ўзларининг ҳиссиётларини сезиш, тушуниш, бошқариш ва самарали фойдаланиш қобилиятларига эга бўлишида таъсир қиладиган эмоционал кўникмалар тўпламига эга бўлишини иложи бор эканини айтади. Тиббиётнинг контекстида, эмоционал касбий тарбия, жамоа билан ишбилармонлик ва профессионал муносабатларни оширишда муҳим аҳамиятга эга. Яна машҳур психолог Альберт Бандуранинг психологияга қўшган асосий хиссаси-ижтимоий когнитив назариясидир. Хаёлий нарсаларга эътибор қаратиб, у ўз атрофидаги дунё билан шахснинг муносабати ҳақидаги ўз тушунчасини ифодалайди. У психоанализ ва шахсиятни ўрганишни қўллаш ўрнига, у ўз саъй-ҳаракатларини кузатиш орқали ўрганиш ва ўзини-ўзи бошқариш орқали ақлий жараёнларни тавсифловчи амалий назарияни ишлаб чиқишга қаратади. Социализация назариясига асосланиб, у шахснинг хатти-ҳаракатларини ўрганиш ва нусхалаш учта тамойилга асосланишини аниқлайди.

1. Хулқ-атвор реакциясини ташкил этувчи стимулга;
2. Хулқ-атвор реакциясига таъсир қилувчи фикр-мулоҳазалар бўйича;
3. Хулқ-атвор реакциясига таъсир қилувчи социализациянинг когнитив функциялари ҳақида фикр юритади.

Канада ва Америка психологи Алберт Бандура томонидан ишлаб чиқилган ижтимоий когнитив назария ўқитиш жараёнида кўникмалар олишда обсервацион таълим ва ўзини тартибга солишнинг ролини бошқалар томонидан бошқаришини таъкидлайди. Бу назария инсонлар ўзларининг ижтимоий-эмоционал компетентликларини кўникмаслик ва ўзини тартибга солиш орқали шакллантиришлари мумкинлигини иложи бор эканлигини кўрсатади. Ҳамширалар учун, бу назария яхши намоёнларни кўриш ва эфирга ўтказиш орқали ижтимоий-эмоционал кўникмаларни ривожлантиришга ёрдам бериш мумкин.

Инсонийлик назариялари ҳақида инсонпарварлик психологиясининг асосчиларидан бири бўлган ва айниқса шахсга йўналтирилган психотерапияси билан машҳур бўлган америкалик психолог Карл Рожерс томонидан ёритиб берилган. Унинг инсонийлик марказга олинган ёндашувлари каби, инсонлараро муносабатларда эмпатия, бошқа инсонларга қулоқ солиш, ва фаол эшитишни бошқа муносабатлар тизими ёрдамида кўрсатади. Бу ёндашувлар инсонлар ўзларини ва бошқаларини чуқур тушуниш орқали социал-эмоционал компетентликларини оширишлари мумкинлигини таъкидлайди. Жон Боулби ва Мэри Эйнсворт томонидан ишлаб чиқилган қўллаб-қувватлаш назарияси, инсоннинг ҳиссиётий ривожланишига ёлғиз тааллуқларнинг ўқишига бағишланади. Қўллаб-қувватлаш моделлари хамшираларга бошқаларнинг ҳиссиётий эҳтиёжлари ва уларни қандай қўллаб-қувватлаши кераклигини аниқлашда ёрдам бера олиши кераклигини кўрсатади, айниқса, педиатрия ва психиатрик тиббиёт соҳаларида, уларнинг инсонларининг ҳиссий эҳтиёжларига жавоб бермоқ лозимлигини ўрганишини таъкидлайди.

Психосоциал ривожланиш назариялари, масалан, Эрик Эриксоннинг психосоциал ривожланиш

босқичлари, инсонлар ҳаётларида ижтимоий ва ҳиссиёт қийинчиликларни қандай ўқишларини таъкидлайди. Ҳамширалар, бу босқичларни тушуниши орқали барча гуруҳлардаги ёш болаларга ёрдам бера олишлари мумкинлигини кўрсатади. Ушбу назарий ёндашувлар ҳамширалар ўртасида социал-эмоционал компетентликларини ривожлантиришни тушунишга ёрдам беради. Улар ўзларининг шахсий тушуниш, ҳиссиётлар бошқариш, эмпатия, самарали коммуникация ва терапевтик муносабатларни ривожлантиришга йўл қўйишда йўл қўйиш учун йўриқнома тақдим этадилар. Бироқ, бу назарияларнинг бир-бири билан мос тушунишга сазовор бўлмаганини, ўрнига улар бир-бирига қўшилишади ва ҳамширалар ўртасида социал-эмоционал компетентлик ривожлантиришнинг тўлиқ тушунишини тақдим этади.

Америкалик ёзувчи, психолог, илмий журналист Даниел Големан ва бошқалар томонидан тақлиф этилган эмоционал назарияси — инсонларнинг ҳиссиётларни сезиш, тушуниш, бошқариш ва самарали фойдаланиш қобилиятлари учун керакли бўлган ҳиссиёт кўникмалари тўпламига эга эканлигини таъкидлайди. Тиббиётнинг контекстида, эмоционал эмпатия(бошқаларнинг ҳис-туйғулари, эҳтиёжлари ва ташвишларини билиш), самарали тиббиёт ва касбий команда билан ўзаро муносабатларни ўрнатиш учун аҳамиятга эга.

Гуманизм ва шахсга асосланган ёндашувларда Карл Рожерснинг шахсга йўналтирилган ёндашувлари эмпатия, фаол тинглаш ва одамларнинг ўзаро муносабатларида сўзсиз ижобий эътиборни таъкидлайди. Ушбу ёндашувлар одамларнинг шахслараро муносабатларида бошқаларни сезгир тинглаш ва фаол тушуниш муҳимлигини таъкидлайди. Ушбу тамойиллар одамларни кимлиги учун тан олиш ва кадрлаш орқали ижтимоий-эмоционал компетенцияни яхшилашга ёрдам беради. Ушбу тамойилларга амал қилганлар, шахсларни нафақат ноёб шахслар, балки тиббий контекстда потенциал ўқувчилар сифатида кўриш орқали самарали касбий таълим беришлари мумкин.

Психосоциал ривожланиш назариялари: Психосоциал ривожланиш назариялари, масалан, Эрик Эриксоннинг психосоциал ривожланиш босқичлари, инсонларнинг ижтимоий ва ҳиссиёт қийинчиликларни қандай ўқишлари ҳақида тушунчалар тақдим этади. Бу босқичларни тушуниш учун, ҳамширалар барча ёш гуруҳи болаларига қўллаб-қувват бера олишади. Ушбу назарий ёндашувлар ҳамширалар ўртасида социал-эмоционал компетентликларини ривожлантиришни тушунишга ёрдам беради. Улар ўзларининг шахсий тушуниш, ҳиссиётлар бошқариш, эмпатия, самарали коммуникация ва терапевтик муносабатларни ривожлантиришга йўл қўйишда йўл қўйиш учун йўриқнома тақдим этадилар. Бироқ, бу назарияларнинг бир-бири билан мос тушунишга сазовор бўлмаганини, ўрнига улар бир-бирига қўшилишади ва ҳамширалар ўртасида социал-эмоционал компетентлик ривожлантиришнинг тўлиқ тушунишини тақдим этади. Бу механизмлар ҳамширалар ўртасида социал-эмоционал компетентликни ривожлантиришни мақсад қилади, натижада тиббиёт хизмати сифатини ва умумий тиббиёт таълим тажрибасини яхшилади. Ижтимоий-эмоционал компетентликнинг ҳамширалар ўртасида қандай шакллантирилиши ва ривожлантирилиши ҳақида тушунчаларини шакллантирадиган назарий асосларини тушуниш, самарадор тиббиёт таълими ва амалиёти учун жуда ҳам муҳимдир.

Адабиётлар рўйхати

1. Бровн, Ҳ., Мичелс, Ж., ва Ван Сон, С. Дастлабки кенгайтириш ва ҳис-туйғуларни ошириш учун восита. Илмий журнали, 2019й 6(2), 176-180.
2. Дауйи, И., Филипс, С., ва Жонз, И. Халқаро журнал. Ҳамшира таълимида ҳис-туйғулик маърифати роли: Адабиёт таҳлили. Илмий журнали, 2016 й 40, 123-127.
3. Жонз, Т. Л., ва Смит, Ж. Ҳ. Ҳамшира амалиётини ривожлантиришдаги этик кўрсаткичларнинг тўлиқ диапазонини интеграция қилиш. Профессional журнал 2020й 36(1), 14-19.

4. Васи́ла Каримова. Ижтимоий психология. –Т.: «Fan va texnologiya», 2012,7-бет
5. Собирова Д.А.”Тиббиёт ходимлари фаолиятида социал-психологик компетентлик омилларининг намоён этилиши ва ривожланиши.” Психология фанлари доктори (DSc) диссертацияси 1-3бет.
6. Umida Murodova Dilmurodovna COMPONENTS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF NURSES "Science and Innovation" xalqaro ilmiy jurnali VOLUME 2 ISSUE 10 OCTOBER 2023.
7. Муродова У.Д Хамшираларни ижтимоий-эмоционал компетентлигини ривожлантириш механизлари. Илмий ахборотлар 2023й 11-сон. 182-190 бетлар.